పాతాళగంగ

చేదలో గంగ సాక్షాత్కరించింది. బేటప్పలోని ప్రత్యంగమూ పులకరించింది. తలకళంలో స్నానం చేస్తుండిన నంది కృష్ణయ్య ఆ దారిలోనే వచ్చి నిలిచా డక్కడ. ఎల్లమోళ్ల కుంటలో ఏతాం త్రొక్కుతున్న కంచెర్ల పెంచలయ్య గబగబా పరుగెత్తి వచ్చాడు.

బేటప్ప కనులను చేటలంత చేసికొని చేదవైపే చూస్తున్నాడు. "రెండున్నర మట్టులోనే భూమి గండిపడి చేద నిండిపోతున్నదే" అన్నాడు కృష్ణయ్య. అవునవును! బేటప్ప అదృష్టవంతుడు! కరణం ఏకాంబర పిళ్ళతో చెప్పి లోనుకు అర్జీ వ్రాయవయ్యా. సబ్సిడీ, లోనూ కలిపి రెండువేలిస్తారు. బావి పూర్తిఅయితే ఈ నేలే బంగారమైపోతుం" దన్నాడు పెంచలయ్య. "ముందు గంగపూజ కానియ్యవోయ్" అన్నాడు కృష్ణయ్య.

"నాకేం తెలుసు స్వామి, ముందు వెనకలు, అదేదో మీరే తలపడి జరిపితే మీ బిడ్డలు చల్లగా ఉంటా" రన్నాడు బేటప్ప. "సరే, ఇంటికి వెళ్ళి వచ్చేలోగా బూడిద గుమ్మడికాయ, కర్పూరం, టెంకాయ, కుంకం, పసుపు, గంధంపొడి, పూలు, వక్కాకు, నానబియ్యం – ఇవన్నీ తీసుకొని ముగ్గురు ముత్తైదువుల్ని పిలుచుకరా" అని క్షణం ఆగి "అఁ... గరిక పోచలు, తుమ్మిపూలు కూడా కావాలి మరిచే" వంటూ వెళ్ళిపోయాడు కృష్ణయ్య. "నువ్వా ఉండు పెంచలన్నా! మడి పారిందే వెళ్ళిపోయ్యే" హెచ్చరించి, బేటప్ప ఆదరాబాదరా ఊరివైపు దారితీశాడు.

చేదలో నీళ్ళుపడితే సిరెత్తుకొన్నట్లే. బసవయ్య పది చేదలెత్తినా పుక్కెడు నీళ్ళురని పోతురాజు మిట్టలో రెణ్ణర మట్టులోనే గంగ తొంగి చూచిందంటే బేటప్ప హృదయం పొంగులెత్తకుండా ఎల్లా ఉంటుంది?

ఇంట్లో అడుగు పెడుతూ "ఒసేయ్ చెంగీ, నీరు పడిందే చేదలో, నీళ్ళే నీళ్ళు!" అంటూ కేకేశాడు బేటప్ప. అప్పుడే పొంగుతూ ఉన్న పాలపై నీళ్ళుచల్లి దించి పెడుతున్న చెంగమ్మ చెవుల్లో ఈ శుభవార్త పడగానే ఆమె కళ్ళూ, చెవులూ కలిసేపోయినవి. ఎలా తెలుసుకొన్నదో పాలు త్రాగుతూండిన లేగ దూడ పరుగుతో వచ్చి చెంగమ్మ చీర కొంగును కళకళమని నమిలేస్తున్నది. ఆనందంపట్టలేక ఆ ఇల్లాలు లేగ నమాంతం ఎత్తి ముద్దిడుకొని వాకిట్లో దించి, తిన్నెపై తవుడు బుట్టలో వున్న ఎన్నెర్ర చివుళ్ళను దాని నోటికందిస్తూ పెదిమల్ని మెదపగానే "పెసల రంగయ్య శెట్టి అంగిట్లో పెద గమ్మడి కయ లంటాయటే" అన్నాడు బేటప్ప. "కూతదూరమేగా వెళ్లొస్తే-" అన్నది చెంగమ్మ కొంగుకైన లేగ చొంగ తుడుచుకుంటూ.

బేటప్ప బటువా సంచి తీసుకొని ఇంటి మొగసాల దాటుకోగానే ఛిఛేల్మని రంకె వేసింది దేవర ఎద్దు. ఎంత మంచి శకునం! చరచరా వెళ్ళిపోయాడు బేటప్ప.

పొరగాలనకు చెరుకు మోసులకు వెళ్ళిన కస్తూరి ఇంటికి రాగానే "అబ్బోడికి జాబు రాయవే. చేదలో నీరుపడిందే నీ యిల్లు బంగారం గాను!" అన్నది చెంగమ్మ. అబ్బోడి మాట వినగానే పసుపు కొమ్ము వలె నిగనిగలాడే కస్తూరి తమాలత కుంకుమ వన్నెల వికసకర్ర అయి కమ్మని వలపు వాసనల్లమ దశదిశలకు పంచిపెట్టింది. ఇంటికొప్పుపై నర్తిస్తున్న

ఉడుతల జంట ఎవ్వరికీ తెలియరాని విశేషాలనేమో ఎంతో గోప్యంగా ముచ్చటించుకొంటున్నది. ఎన్నుగాటికి ఉత్తరపు కొసలో ఊరు పిచ్చుకలు అంతకంటే మక్కువతో ముక్కులను రాచుకొంటున్నవి.

జేటప్పకొక్కడే కొడుకు. ఉప్పుగల్లు. శివరాత్రినాడు మొగిలి తిరునాళ్ళకు వెళ్ళవస్తానని చెప్పి చిత్తూరికి దౌడుతీసి దండులో చేరిపోయాడు అమ్మ తిట్టకున్నా, అయ్యకొట్టకున్నా ఇట్లా ఎందుకు చేరాడని ఆచూకి తీస్తే మిలిటరీ రావయ్య సెలవుల్లో వచ్చినప్పుడు అతడి సావాసంతో సైన్యంలో చేరాలని మోజుపడి వెళ్ళిపోయాడని తెలిపోయింది. చెంగయ్య అన్న కూతురు తల్లిలేనిపిల్ల కస్తూరిని అబ్బోడికిచ్చి మూడు ముళ్లూ వేయించాలని అందరు అనుకొన్నారు. మిలటరీలో చేరినా నిలిచే పెళ్ళికాదది.

ఊళ్ళో ఆడా మగా అందరు కాకున్నా చాలమందే వచ్చారు గంగపూజకు. గంగపై తమలపాకుతో మండే కర్పూరాన్ని చూచి దండం పెట్టుకున్నారు. ప్రసాదంగా ఇచ్చిన పొడిబెల్లం నానబియ్యాన్ని నములుతూ జేటప్ప అదృష్టాన్ని గూర్చి గోరంతలు కొండంతలుగా చెప్పుకొన్నారు. "పది గుంటలు కాకపోతే పాతిక గుంటలైతే మాత్రమేం? బంగారు కోనేరులాంటి బావి పడుతుంది. పని నిలపకయ్యా" అని వెన్ను చరిచి వెళ్ళిపోయారు.

విరుడు సెనక్కాయల్లో వచ్చిన డబ్బులో వరుమానం ఇన్నూట నలభై రూపాయ లున్నవి. పని ఆరంభమైతే ఏదో వరుమానం రానే వస్తుంది. సబ్సిడీ రాకున్నా లోను ఆగుతుందా? బావిపని మొదలు పెట్టాడు జేటప్ప. వడ్డెపల్లె నడిపి బోయడు పనిలో దిగాడు. ముందుగా బిడుగందుకో మన్నాడు జేటప్ప. గుంటకు గుంట ఆరు రూపాయలు. ఒక కురవ్వొ ప్పెట్లు, నాలుగు జతల పంచలు ఇనాము. అంతే ఒప్పందం.

పంజాబు నుండి అబ్బోడి ఉత్తరం అందింది. ఎంతైనా సరే వెనక్కి జంకకుండా బావిపని పూర్తిచేసి తీరాలని వ్రాశాడు. బేటప్ప ఏకాంబరం పిళ్ళ దగ్గరికి కాలికి బలపం కట్టుకొని తిరిగాడు. లోనుకు దరఖాస్తు పెట్టాడు. అది ఎటూవస్తుంది కనుక తట్టుకోవచ్చుననే ధైర్యంతో చెంగమ్మ గజ్జెలడ్డిగను దండు సాయబు దగ్గర కుదువబెట్టి రెండు వందలు తెచ్చాడు. మూడోమట్టు దాటీ దాటగనే మొరుం వచ్చింది. మొరుమే వస్తే నీటికి కరువేలేదు. టెంకాయ పాలవలె ఉంటాయన్నారు అనుభవజ్ఞులు. తవ్వుతూ తవ్వుతూ పోతుంటే ఆగ్నేయంలో చేపపలుకులే కనిపించాయి. చేపపలుకు రాయిపగిలితే చెప్పనెందుకూ? నీళ్ళు జల్లైడపడ్డల్లే.

దేనికైనా మంచిదని గజ్జెలడ్డిగను అమ్మిన విషయాన్ని అబ్బోడికి జాబు వ్రాసింది కస్తూరి. కస్తూరి కమ్మ అందగానే అబ్బోడొక వంద పంపాడు బావి నాలుగో మట్టులో రాయి కన్పించింది. అది మొరుం రాయిలే అంటూ నడిపిబోయడు మొలతో పని మొదలు పెట్టాడు కాని బెత్తెడైనా తెగకముందే ఉత్త చట్టబండని తేలిపోయింది.

బావిలో బండపడిందన్న సంగతి అబ్బోడికి వ్రాయవద్దని శాసించాడు బేటప్ప. అప్పుడే పాకిస్తాన్‌తో సమరం ఆరంభమైనది. ఇంటి దిగులిసుమంతైనా కొడుక్కి లేకుండా ఉండాలని బేటప్ప ఆలోచన. కస్తూరి కూడా ఈ విషయాన్ని దాచిపెట్టేసింది. బావిని త్రవ్వుతున్నారని మాత్రం వ్రాస్తున్నది. ఆమెకు రెండు సమస్య లెదురైనవి. ఏ ఒక్కటినీ తట్టుకోలేని లేత గుండె పాపం! మామ యుద్ధంలో గెలిచి రావాలి. ఆలోగా బావిపని పూర్తి కావాలి. అప్పుడు గదా పెండ్లి.

"ఆనంద మానంద మాయనే — మన అబ్బోడు పెండ్లికొడుకాయనే —

కన్నె కస్తూరి పెండ్లికూతురాయెనే ....

బ్రహ్మానంద మానంద మాయనే!

చిలకా గోరింకాలు కలిసిన జంట,

బలే వలచిన పంట.

దామరగుంట పువ్వుల్లో — కనిపించాయంట!" అంటూ పెళ్ళి సన్నాయి వినిపిస్తే పదిమందీ చూస్తూంటే బాసికంకట్టిన మామతో వసంతా లాడాలనీ, ఉయ్యేల లూగాలని, అరిమేని కుండలో చేయీ చేయీ కలిపి ఉంగరంకోసం గాలించాలనీ, తన్ను గిల్లి పెడితే తానూ గిల్లిపెట్టాలనీ, ఒంటినిండుకూ కదుంపొడి చల్లాలనీ, సున్నిపిండి పుయ్యాలనీ, నలుగులు పెట్టాలనీ - ఓహోహో, చెప్పనెందుకూ? ఏవేవో కమ్మని ఊహలతో తియ్యని కోరికలతో క్షణమొక యుగంగా గడుపుతున్నది కస్తూరి!

వేసవి చంద్ర నిప్పుల్ని చెరుగుతున్నది. బావి వెడల్పునా బంద తేలిపోయింది. కరణం ఏకాంబరంపిళ్ళె వందాయాభై పుచ్చుకొన్నాడు. ఆ పైవారికి ముట్టచెప్పడానికని పాత సిరుమానమేదైనా ఉంటే పైకితియ్య మని కోరాడు. కోరుతూనే ఉన్నాడు. బేటప్ప కొండల్లాంటి కోడెల్ని అమ్మివేశాడు. అవి మూపురాలుకదిలిస్తే గోపురాలు ఊగుతున్నట్లుండేవి. కొనగొమ్ముల్లోని కంచు కుప్పెలపై గిగిరెట్లు బసవనగుడి ధ్వజస్తంభం ఘంటానాదాలను ప్రతిధ్వనించేవి. పాలగవ్వల పట్టెడ మువ్వల సవ్వడిలో ప్రణవం విన్పిస్తుండేది. నాగలమ్మ మండపం ముందు సంకురాతిరి బంద పీడ్చిన ముక్కంటి సుళ్ళ మైల వన్నెల కోడెల్ని పదివేలకైనా ఇచ్చే పంటకాపున్నాడా? వాటిని తోలుకుపోతుంటే విశ్వామిత్రుని వెంబడి వెడుతున్న రామలక్ష్మణులను చూచి విలపించిన దశరథ మహారాజువలె వలవలమంటూ విలపించాడు బేటప్ప. ఆ దృశ్యాన్ని చూచిన వారి కన్ను లలో పెన్నలు పుట్టినవి!

గజానికి గజం ఐదు తక్కువ నూరు లెక్కన మలబారోళ్ళు పనికి ఒప్పుకొన్నారు. చెయ్యి పెట్టారంటే కొండంత బండనైనా పిండికొట్టి తినేస్తారని ప్రతీతి. బావిలోనే వత్తికి నిప్పంటించి తాడు పట్టుకొని పాకుతూ పైకి వచ్చే గుండె ధైర్య వారికేవుంది. వారు రాతిని తినేమాట దేవుడెరుగు కాని రైతును తినడాన్ని మాత్రం జగమెరుగును. కాకుంటే బేటప్ప, నాలుగు ఆవులూ, ఇరవై రెండు మేకలూ, చెంగమ్మ చెవుల్లో కర్ణపూలు, గూబావర్లు, బొందుపోగులూ, నోములముళ్లూ అమ్మివేస్తాడా! ఇంకేమున్నవి ఆ కమ్మలూ, మాటీలూ, నత్తూ, బులాకీలు తప్ప.

ఐదోమట్టు పూర్తికావచ్చింది. పైపొరలో చేదలో దోసెడు నీళ్ళు కన్పించాయి. కానీ ఆ బండ పాతాళం వరకు పాతుకుపోయినట్లుంది, బేటప్ప వద్దంటున్నా వినకుండా కస్తూరి తెల్లరాళ్ళ కమ్మలూ, నీలాల తొంగటాలు తీసిపెట్టింది. అదే మూలకు? ఒక్కరోజు నల్లమందుకు చాలదు. మణుగు నల్లమందు నలభై రూపాయలు. గజం వత్తి చెడ్డచేటు పావలా. కాస్త తేమకన్పిస్తే తోటా మూడు రూపాయలైనా సరే వంద తోటాలు పేల్చి బండను పగల తీయ్యవచ్చు. మందుతో మైనం పెట్టినా ఏమంత లాభంలేక పోతువున్నది. బెంగుళూరు కేపులైతే ఏనుగంత గుండైనా పిచ్చలైపోతుంది. అది పగిలితే రాకాసిబండైనా తునా తునకలే!

అబ్బోడి దగ్గిరనుండి జాబులే లేవు. పాకీస్తాన్‌తో యుద్ధం ముమ్మరంగా సాగుతున్నట్లు పత్రికల్లో వస్తున్న వార్తల్ని మాత్రం వింటున్నాడు బేటప్ప. అదీ రాత్రిపూట ఇంటికి వచ్చినప్పుడు కస్తూరి చెవుల్లో వేస్తున్నది.

అరటిబొద్దులావున్న చెంగమ్మ అవిసిపుల్లలా తీసిపోయింది. బేటప్పకు తెలియకుండానే కమ్మలూ మాటీలను కుదువబెట్టింది, సత్యాన్ని

గ్రహించిన చేటప్ప మౌనంతో ఉండి పోయాడు. ఏనాటి కానాడు డబ్బు అందకపోవడంతో మలబారోళ్ళు చెప్పకనే ఉడాయించారు. ఆరోమట్టులో కూడా బండనే పరచుకొన్న బావి "అం.... అని చెరువంత నోరు తెరుచు కొని తొంగి చూచినవారినెల్లా మింగుతానంటున్నది.

ఆ రోజు పూర్ణిమ. పండుజాబిల్లి పావురాల గుట్టపైకి ఎగబ్రాకి వస్తున్నాడు. బావిగట్టుపై కూర్చున్న బేటప్ప తన పొలంవైపు కలయ జూచాడు. బావిలో గంగపడి చేలపై నాగేలు నడయాడితే పదెకరాలూ వరిసాగుతుంది. అందులో ఐదెకరాలు చెరుకు సాగుబడైనా ఇరవై బండ్లు బెల్లం. అదృష్టం కలిసివచ్చి గోనె రెండు నూర్లమ్మిందా పదహారువేలు. నూటికిపై చిల్లరమ్మినా 'పదివేలకు తగ్గదు. నవరంలాంటి నేల. ఇదే చాలు. పొరగాలవ మడి ఇరవై గుంటల్ని దొంగల్దొత్తే మాత్రం పుట్టి మునిగిందా? ఏమైనా సరే గంగను కంటితో చూచేవరకు ఈ బావిని వదలననుకొంటూ ఇంటికి వచ్చాడు. కస్తూరి తల ఊపింది. కానీ చెంగమ్మ అంగీకరించలేదు. పల్లె పల్లెంతా ముంత లెత్తుకొని గంజి దొడ్డికి వెళ్ళినా కడప దాటనివ్వకుండా కాపాడింది కాలవమడి ఒకటే గదా! గత ఫలితంలో రాలిన కాశీ పిచ నాలే నేడుకూడా తింటున్నది. అరగుంటలో కాసిన వంకాయపిందెలు, కాలు గుంటలో పూసిన చేమంతి పూలు అమ్మితే మూణ్ణెల్లు సంతకు సరిపోయిందే. వారానికో, నారానికో ఇచ్చినా ఫలితానికి గుంటకు పందుమివ్వరా! తెలిసి తెలిసీ ఏటికాలవ మడినీ ఊట కాలువ మాన్యాన్నీ తూముకాడ పాదుల్ని అమ్ముకొంటారా ఎవరైనా! కొంద్ర మడి ఉంటే కోటిరూపాయలున్నట్లే గదా! కన్నతల్లిని పోగొట్టుకొన్నవాడు, నేలతల్లిని అమ్ముకొన్నవాడూ కడతేరింది కద్దా! చెంగమ్మ హృదయం కుంగిపోయింది. కుందనపు బంగారాన్ని కూటి నీళ్ళకు దారపోసినట్లు పచ్చనోట్ల కాయితాలకు అచ్చి

వచ్చిన పంట పొలాన్ని అమ్ముకోవడమా! అయినా తప్పదు. బేటప్ప మాటకు అడ్డు తగిలితే ఊరుకోడు. బలే మోటుమనిషి, మొండి ఘటం!

పది గుంటలుంచుకొని పది గుంటల్ని అమ్మివేయమన్నది చెంగమ్మ. బేటప్ప అంతపనీ చేశాడు. కంచెర్ల పెంచలయ్యకు కాణి నూటయాభై లెక్కన ఇచ్చేశాడు ఈ మారు బావి సనికి దళవాయిపల్లె చోటాసాయబు దిగాడు. మందూ, వత్తీ బేటప్పదే. ఆరోజు కారోజు కూలి ఖచ్చితంగా ఇచ్చే ఖరారు. అడుగూ అడుగున్నర తొలలు వేస్తున్నారు, మూరెడు నాటునుండి బారెడు పొడవునా బండ పర్రలు పర్రలుగా చీలిపోతున్నది.

అబ్బోడు జాబు వ్రాశాడు, సయాల్‌కోట సమరాంగణంలో చొచ్చుకు పోతున్నామని. కస్తూరి పసిడిబుగ్గలు ఆరుద్రల్లా అరుణిమలైనవి. ముత్యాల సరాలవలె ఆనంద బాష్పాలు చెక్కిళ్ళపై జాలువారుతూండగా చెంగమ్మ "మా నాయన ఏమని వ్రాశాడే?" అంటూ దగ్గిరికి వచ్చింది. యుద్ధం జరిగేచోటులోనే ఉన్నాడంటే అత్త మంచాన పడుతుందని "బావున్నాడటమ్మా, మావ ఇంకో నెల్లో వస్తాడు సెలవుల్లో" అంటూ ముగించింది కస్తూరి. అబ్బోడు యుద్ధంలో గెలిచే వస్తాడని కస్తూరి గాఢవిశ్వాసం. మూడేళ్ళ క్రితం కార్తీకదీపంనాడు సుడుదులు పట్టినప్పుడు పాపిసెట్టి కండిగె వాళ్ళపై విరుచుకుపడ్డ ఉదంతం జ్ఞప్తికి వచ్చింది కస్తూరికి. అబ్బోడంటే అర్జునుడే అన్నారంతా! బలంలో మాత్రం సామాన్యుడా! కళ్ళంలో బిగువంత నాదెనెత్తి మోదాడంటే తాలి కసువులో మందుకైనా వడ్లగింజ ఉంటే వట్టు.

చెంగమ్మ ఉత్తరాన్ని తీసికొని రెండు చేతులతోనూ మడిచి ఉత్తరం వైపు తిరిగి ఏల్యమోడికి దండంపెట్టి మీదెత్తి కట్టాలని సంకల్పించుకొన్నది.

సయాల్‌కోట సమరంలో అభోదు శత్రువ్యూహాన్ని ఛేదించినట్లే బేటప్ప బావిలో బండల్ని పిండి చేస్తున్నాడు. అక్కడ ప్రేలుతున్నవి టాంకులు. ఇక్కడ చీలుతున్నవి బండలు. వేలను మింగుతున్న ఆ బావిని ఆ పరిసరాల జనపదాలనుండి ఎందరో రైతులదేవనిగా వచ్చి చూచి వెడుతున్నారు. ఏడు మట్లు తెగినా ఎక్కడా నీటిపొర కన్పించలేదు. పుల్ల శాస్త్రం చూచే పచ్చికపల్లం ఎల్లయ్య ఈ బావే సముద్రం కాకుంటే నా జన్మలో పుల్లనే ముట్టుకోనన్నాడు. తొంభై తోక బావులు, డెబ్బై గుండు బావులు, నలభై కట్నాల బావులు, లెక్కలేనన్ని బొట్ట బావులకు లగ్నాలు పెట్టిన నామాటే తప్పయితే ఈ నాలిక తెగ్గోసుకొంటానన్నాడు.

దగ్గు దగ్గుగానే ఆగకుండా చెంగమ్మలో ఏదో ఆయాసం ముంచుక వచ్చింది. మంచంపై బల్లిలా కరుచుకుపోయింది. ఇల్లాలు నేల బడగానే బేటప్పలో దైన్యం ఆవేశించినది. ఆ పది గుంటలమ్మిన పైకం సైతం కర్పూరంలా కరిగిపోయింది. కస్తూరి జీలుగ బెండువలె ఎండిపోతూంది.

ఏం చెయ్యాలిప్పుడు? బేటప్ప గట్టున కూర్చొని నుయ్యిలోనికి తేరిపార చూచాడు. ఇంకో ఐదు మట్లైనా సరే దీని అంతు కనుక్కోవాలని పించింది. తలకళంలో తడిబట్టల్ని గుంజి ఆరవేసుకొంటూ నంది కృష్ణయ్య వచ్చి నిలబడ్డాడు. క్షణకాలం ఎవ్వరూ మాట్లాడలేదు.

"నాకు తెలుసు బేటప్పా నీ మనస్సులో ఉన్నది! ఏమైపోయిందిప్పుడింత దిగాలుపడి కూచోడానికి? కాలవమడి ఇరవై గుంటలు పోయినా, కలకండలాంటి నేల నూటయాభై గుంటలాయె. ఆ పది గుంటలూ ఉండి ఎవర్ని ఉద్ధరించడానికి? అమ్మేయ్. ముందు ఆ చెంగమ్మను ధర్మాసుపత్రిలో చేర్పించి మందో మాకో చూడు" అంటూ సలహా ఇచ్చాడు నంది కృష్ణయ్య.

"అది సరే కాని ఆ ఏకాంబరం పిళ్ళె ఎంతపని చేశాడోచూశావా?" అన్నాడు బేటప్ప. "అదా కనుక్కొన్నా. కందెనంకూడా తగిలించావటగా! జాయింటు పట్టాలో నీ బావి వుంటే లోను రాదు. మళ్ళీ సబ్ డివిషన్‌కు రాయాలి. అది వచ్చి మాత్రం చాలుతుందా? సగం తోసి, సగం తీసి మిగిలిందేమిస్తారయ్యా వాళ్ళు?" అంటూ సాగబారాడు కృష్ణయ్య.

నంది కృష్ణయ్య మాటమీద బేటప్పకు నమ్మకం ఉంది. పోరకాలవ మడి పది గుంటలూ అమ్మేశాడు. కాలవకింద గోష్పాదమంతైనా లేకపోయింది. చెంగమ్మను ఆస్పత్రిలో చేర్చాడు. చేరిన ఐదోనాడే ఆ ఇల్లాలు కన్ను మూసింది. కస్తూరి కాళ్ళూ చేతులాడక బస్టాండుకు వరిగెత్తి ఊరికి కబురంపితే బేటప్ప వచ్చి బాడుగ వానులో శవాన్ని తీసుకు వెళ్ళాడు. మారేడు చెట్టు క్రింద బావి గట్టున చెంగమ్మ భౌతిక దేహం సమాధి చేయబడినది. బేటప్ప వేదాంతివలె "కస్తూరీ! అత్తవలెనే అందరూ చనిపోయేవారేనమ్మా అబ్బోడికిప్పుడే జాబు వ్రాయకేం? ఉన్నట్టుండి వాడికి తెలిస్తే ఏమౌతాడో బిడ్డ" అని సముదాయించాడు.

దివసాలైన మరునాడే బేటప్ప బావి పని ఆరంభించడం అందరికీ ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. అబ్బోడికున్న పొదుపు అంతా తీసి పంపిన ఆరు వందలూ పదిరోజులకు వచ్చినవి. తొమ్మిదో మట్టులోనైనా గంగ పొంగుతుందనే ఆత్మ విశ్వాసంతో ఐదంకణాల పూరి కొట్టాన్నీ అమ్మి వేశాడు. ఇల్లూ వాకిలీ పోయినా బావిగట్టున జోబిడీ వేసుకోవచ్చని బేటప్ప ధీమా. కస్తూరికూడా అన్నిటికీ తెగించింది. ఆ డబ్బూ అయిపోయింది. కాపురమున్న దివాణమంత ఇంటినీ అమ్మివేశాడు. ఇరవై అవిశలతో తాటి మట్టల గుడిసె వేశాడు బావిగట్టున బేటప్ప తల దాచుకోవడానికి.

చెంగమ్మ చేర్చిపెట్టిన కడియాల అండాలనుండి కంచుగిన్నెల వరకూ దండేవారికి తాకట్టు పోయినవి. బిల్లు కొయ్య కుండలతో చేకుమాని

వంపులతో నల్లతుమ్మ దిండుతో బాగి అకులూ, పోరులూ, నొగలతో తయారు చేసిన రెండెద్దుల బండినీ మూడు పందలకే దత్తం చేశాడు. చేనికి దక్షిణాన సైనికుల్లా కన్పించే పన్నెండు తాటిచెట్లు బావిలో వత్తులై కాలిపోయినవి. ఏడు తప్పినా మాసూలు తప్పని ఊరంత చింత మాను నాటుల్లో నల్లమందై మాడిపోయింది. ఛెంగమ్మ సమాధికి నీడనిచ్చే మారేడు చెట్టు తప్ప కట్టె కంపకు పనికివచ్చే ముండ్ల చెట్లతో సహా అన్ని ఫలవృక్షాలు కనిపించని గంగకాహుతి చెయ్యబడినవి. బేటప్ప వెండి మొల తాడుతో పాటున్న పనసకాయ, చెవుల్లో మురుగులు, అంటు జోళ్ళు, ముక్కుపోగు, పోలికంటె, మెట్టెలతోసహా బావిగట్టుపైనుండే ధారబోశాడు. సగం చచ్చి సగం చితికిన బేటప్పకు మిగిలినవి చేతులూ కాళ్ళే. అన్నీ పోగొట్టుకొన్న బేటప్ప నడుము బిగించి బావిలో నుండి రాతి దిమ్మెల్ని సమ్మెటతో పగులగొట్టి గునపంతో పెకలించి పైకి మోస్తున్నాడు. అతని తనువులోని నెత్తురంతా గుండెలకు ప్రాకుతున్నది. ఆవజీవాలు బిగబట్టి, సమ్మెటతో జంబరు కమ్మిపై దెబ్బవేసినప్పుడు పాషాణమే కంపిస్తున్నది. ప్రళయ రుద్రుడో, అపర వీరభద్రుడో కాకున్న బేటప్పకా శక్తి ఎట్లా పుట్టుకు వచ్చింది? కస్తూరి కమ్మిని కదిలిస్తున్నది. పనివారి కివ్వడానికి పైసా లేకున్నా బావి పని ఆగరాదనేపట్టు. అచంచలమైన దీక్ష! అబ్బోడి గుండు దెబ్బలకక్కడి యుద్ధంలో ఎందరు శత్రువులు బలి అవుతున్నారో! ఆ బిడ్డకక్కడ జాబు వ్రాసే తీరికలేదు. ఈ తండ్రికిక్కడ ఊపిరి సలిపే ఓపికలేదు. అబ్బోడి స్నేహితులెవరో వ్రాసిన జాబులో యుద్ధం నిలిచిపో యిందని తెలిసిందిగానీ గెలుపు తమదే ఐనా అబ్బోడితోపాటు ఐదుమంది టాంకునొకదానిని కైవసం చేసుకొంటున్నపుడు గాయపడ్డారట. ప్రాణభయం మాత్రం లేదన్నాడు. కస్తూరి బేటప్పకీ విషయాన్ని చెప్పనేలేదు. గాయపడ్డా డని వింటే బేటప్పకూడా మంచాన పడిపోతాడేమోనని ఆ పసి హృదయం భయపడింది.

తొమ్మిదోమట్టులో గంగ తొంగి చూచితీరాలి. అంతరాత్మ అల్లాగే ప్రబోధిస్తున్నది బేటప్పకు వల్లేరు పెంటయ్యా కటవ బావిని తవ్వించి నప్పుడు తొమ్మిదో నిలువులో నమ్మకంగా నీరు పడిందంటారు. అది తవ్వింది ధాతకరువులో. పెంటయ్య జలార్గళ శాస్త్రవేత్తకాకున్నా రాత్రిపూట బావిలో పడుకొని జలధార దిక్కు కనిపెట్టేశాడట. అలాగే తానూ ప్రయత్నిస్తే! కస్తూరి నొక్కతెనే గట్టుమీద గుడిసెలో పెట్టి తానెలా బావిలో పడుకోవడం! బేటప్ప దీర్ఘంగా ఆలోచించాడు. ప్రతిరాత్రీ నాలగవ జాములో బావిలో దిగి అడుగడుగునా చెవుల నానించి వింటూ వచ్చాడు. పగలంతా బండతో ప్రచండ యుద్ధం. రాత్రుల్లో గంగాన్వేషణంలో జాగరణం! పక్షం రోజులు గడిచిపోయినవి. పదహారోనాటి రేయి వేగు చుక్క పొడిచిందే బావిలో దిగి ఈశాన్యంవైపు తల ఉంచి పడుకొన్నాడు.

అది బ్రహ్మ ముహూర్తం. ఈశాన్య మూల నుండి ఏదో ధ్వని విన్పించింది. పదేళ్ళక్రితం విన్న తలకోన జర్తైలోని ప్రణవాన్ని స్మృతికి తెచ్చింది. మరీ దగ్గరికి జరిగి చెవినిచ్చి విన్నాడు. ఆ మూలనే ముక్కాలు మట్టెత్తులో సప్తస్వరాల సమ్మేళనంవలె పాతాళగంగ పాడుతున్న పాట వినిపించింది.

బేటప్ప శివలాగా చీకటిలోనే పైకి వచ్చేశాడు. ముఖం కడుక్కొన్నాడు, నొసట కుంకుమ పెట్టుకొన్నాడు. పొరగడుపునే తేటగా కూటినీళ్ళమ్మని ఒక్క లోటా త్రాగాడు.

బాలభానుని దివ్య ప్రభలతో పావురాల గుట్ట దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోతున్నది. బేటప్ప పొద్దు కెదురు తిరిగి దండం పెట్టి బావిలోనికి దిగాడు. గడ్డపార ఎత్తి ఈశాన్య మూలలో పొడిచాడు. ఈశాన్యుని జటాజూటం కాస్త కదిలిందేమో! నెరికలో నుండి చుక్కలు చుక్కలుగా

నీరు కారుతున్నది రెండు మూడు చెక్కలు కిందపడగానే కస్తూరి వచ్చి గట్టున నిలబడింది. చూస్తూండగానే గలగలమంటూ కపిల లావు నీరు దూకింది. కస్తూరి కనుకొలకుల్లో ఆనందాశ్రువులు వర్షిస్తూండగా పెల్లుబికిన సంతోషంతో కొయ్యబారినట్లు నిలిచి పోయింది. బేటప్ప పలుగునెత్తి నాలుగడ్డేళ్ళలో తూర్పుగానున్న చీలికను కదిలించాడో లేదో అది అమాంతం పైకి దొర్లింది. నిండు చెరువు గండి పడ్డట్టుగా కోటిచిమ్ముడు గొట్టాల ఊటను, ఆ నీటిత్రేటను తిలకించే కస్తూరి పాదాలపై బడ్డ బండను తొలగించుకోజాలక బోర్లాపడ్డ బేటప్పను గమనించనే లేదు. పొంగులెత్తే గంగమ్మను తొంగిచూస్తూ గంగ వెర్రులెత్తుకొన్న రైతాంగన కస్తూరి!

బావి నీటితో నిండిపోతున్నది. ఎంత బాగున్నదా దృశ్యం! కానీ ఆ మూల నీటి చాలులో పొటమరించిన ఎర్రని చారలెక్కడివి? అసలు మావయ్యేడీ? ఎక్కడ? ఎక్కడా? "మావయ్యో! మావయ్యో? మావయ్యో" గావుకేక పెట్టింది కస్తూరి.

మావయ్య లేడు. ఇక రాడు! మావయ్యో! మావయ్యో!" గుండెల్ని బాదుకొంటున్నది. బావిలో పాషాణం కూడా కరిగి నీరై పోతున్నది ఆ విషాద సాగరాన్ని వీక్షించడానికి గగనంలో సూర్యుడు తన గమనవేగాన్ని హెచ్చించాడు.

కనుమాపుమేరలో కాకి దుస్తులతో కాళ్లీడ్చుకొంటూ వస్తున్న మనిషి కస్తూరి పెడబొబ్బల్ని విని పరుగెత్తి వచ్చాడు. అతడు సమీపించేలోగా మరో అరమట్టు నిండిపోయింది. ఆ మనిషి వచ్చీరావడంతోనే ఎర్రని కవరును చేతికందిచ్చాడు. పిచ్చి పిచ్చిచూపులతో గడగడలాడుతున్న చేతులతో చించి చూచింది కస్తూరి.

ఆనందం అస్తమించాడు. అబ్బోడన్నది ఆనందం ముద్దుపేరు. అసలు పేరు ఆనందమే. ఆనందమే అదృశ్యమైపోయిన కస్తూరి కన్నులను తొలచుకొని ప్రభవించినది పాతాళగంగ.

అయ్యో! అయ్యో! అయ్యయ్యో! పాపం! పాపం! అనుకొంటూ ఆ మనిషి నాలుగడుగులు ముందుకు వెయ్యగానే దబేలుమన్న శబ్దం విన్పించింది. తపాలాయన వెనుదిరిగి బావివైపు దృష్టిని సారించాడు. తంతి నందుకొన్న అమ్మాయి ఏమైనట్లు? గట్టున నిలబడి తొంగి చూశాడు.

నీటిమట్టం పెరుగుతూనే ఉన్నది. తలమున్కలు వేస్తూండే కస్తూరిని చూచి ఊపిరి బిగబట్టి బిగ్గరగా అరిచాడు. రస్తాలో పోతున్న బస్సు ఆగింది. అందరూ వచ్చి గట్టున నిలబడ్డారు. బేటప్పతో పాటు కస్తూరి కూడా గంగలో శయనించింది. తల కళంనుండి తడిబట్టల్ని ఆరవేసుకొంటూ నంది కృష్ణయ్య కూడా అప్పుడే వచ్చాడు. అతని గొంతు మూగవోయింది. ఈ గొడవతో మనకేం పని అనుకొన్న ఒక విలాస పురుషుడు మారేడు చెట్టుక్రింద సమాధిపై కూర్చుని చిన్న పెట్టె నెత్తి చేతపట్టుకొన్నాడు. సజీవమైన కంఠం పెద్దగా వినిపించింది.

"జైజవాన్ జైకిసాన్........ జై భారత........" ఈ పాటను విన్నదేమో పాతాళగంగ మరీ మరీ పరవశత్వంలో పైపైకి పొంగుతూంది. ఇంకా పొంగుతూనే ఉన్నది.